

Hrant Dink ile Söyleşi: Düşünce ve İfade Özgürlüğü Üzerine¹

Olaylar ve Yorumlar: AİHM *Handyside* örnek kararında yer alan ifade özgürlüğü tanımında "...ifade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturur. İfade özgürlüğü, salt lehte olduğu kabul edilen ya da zararsız veya ilgilenmeye değmez bilgi ve düşünceler için değil; ayrıca devletin veya halkın bir bölümünün aleyhinde olan, çarpıcı gelen, rahatsız eden bilgi ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir. Bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz" denilmektedir. Bu bağlamda, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan 301. maddenin anayasaya uygunluğunu ifade özgürlüğü açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hrant Dink: İfade özgürlüğü tüm mücadelelerin temelini oluşturmaktadır. Avrupa tarihi boyunca krallar ve kilise ifade özgürlüğünden hoşnut olmamıştır. Yani yöneten her kimse, yönetilenin yaptığı eleştiriden ve bazı ifadelerinden rahatsızlık duymuştur. Bu durum, devlet-toplum ilişkileri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan, toplum içerisinde ifade özgürlüğü nerede durmaktadır? Aslında toplum içerisinde konuşulmayan herhangi bir konu kalmamıştır. Bu o kadar pervasız bir noktada oluşur ki maraza da doğmaz. İfade özgürlüğü bu anlamda toplum içinde zaten mevcuttur. Ancak devlet-toplum ilişkisine gelindiğinde ifade özgürlüğü alanında daralma görülmektedir. 301. madde de devletin bireye karşı kendini koruma maddelerinden biridir. Bu ve benzer hukuki düzenlemeler "refleks düzenlemeler"dir. İfade özgürlüğü, devletin korku ve tedirginlikle yaklaştığı bir olgu olduğu için 301. maddeyle devletin kurumları korunmak istenmektedir. Devleti oluşturan kimlik korunmaya çalışılmaktadır. Ancak çağdaş demokrasilerde devletin aksine bireyin devlet karşısında korunmasına ihtiyaç vardır. Yapılması gereken de bireyi koruyan hukuki düzenlemeler geliştirilmesidir. Anayasaya uygunluk konusuna gelince, bu haliyle zaten anayasa demokrasiye ve topluma uygun değildir. Toplumumuza layık olmayan bu anayasanın Ceza Kanunu'nda yer alan maddelere uygun olup olmamasının tartışılması bu bağlamda gereksiz olur. Zira topluma uygun olmayan bir anayasanın ceza maddeleriyle uygunluğu toplum açısından önem teşkil etmez.

OvY.: Söz konusu 301. maddenin içeriğine değinmek gerekirse, 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'nda yer alan ilgili maddede İtalyan milletine yönelik bir aşağılamadan söz edilirken, Türk Ceza Kanunu'nda Türklük kavramı kullanılmıştır. Bu durum alt kimlik-üst kimlik- anayasal yurttaşlık gibi kavramların ülke

gündeminde tartışıldığı bir ortamda, bilinçli bir tercih mi yoksa teknik bir hata mıdır?

H.D.: Öncelikle söylemek isterim ki orada bahsedilen Türklük, ifade edilen diğer kavramlar içerisinde en üstte yer alır. Çünkü bahsedilen diğer kurumlar değişebilen ve hatta bazen kaldırılabilen kurumlardır. Değişmeyecek tek kavram ve kurum Türklük kavramıdır. Eğer “Türklük nedir?” diye sorarsak o da cumhuriyetle birlikte oluşturulan bir kimliktir. Türkiye Cumhuriyeti’nin tanımladığı Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kimliğidir.

OvY.: Peki bu durumu devletin bir millet olması şeklinde tanımlayabilir miyiz?

H.D.: Daha ziyade devletin bir kimlik oluşturması diyebiliriz. Ben, devletin millet oluşturması fikrine katılmıyorum. Devletin bir kimlik oluşturması ve herkese bu kimliği giydirmeye çalışması söz konusudur. Böyle bakınca sürekli olarak dile getirilen bir sorun ortaya çıkmaktadır. Mesela Ermeni Sorunu’nda bana yöneltilen soruların genelinde Türkiye’nin neden soykırımı kabul etmediği, neden inkâr ettiği yer alıyor. Üretilen çeşitli cevaplarda bu durumun sebebi, toprak kaybı ve tazminat taleplerinden korkulması şeklinde ifade ediliyor. Ben bu sebeplerden çok daha önemli olmak üzere Ermeni Sorunu’nda da asıl ele alınması gerekenin –az önce de belirttiğim üzere- oluşturulan yeni kültür, tarih ve bilincin yeni bir kimlik oluşturması olduğunu düşünüyorum. Barındırdığının aksine görüşler karşısında, Ermeni Sorunu’nda yaratılan kimlik tehlikeye düşmektedir. Devlet eğer söz konusu iddiaları kabul ederse, yaratılan kimlik gerçekten derinden sarsılır, büyük bir deprem geçirir. Kimliğin yıkılması devletin yıkılması anlamına gelir ki bu da tüm unsurları tehlikeye atar. Bu nedenle, devlet burada kimliği Ceza Kanunu’yla korumaya çalışıyor; ancak yanlış yapıyor. Bunu da anlamak lazım. Gerçekten de bu kimlik sarsıntı geçirmemeli, onu yıkmak yerine değiştirmeliyiz. Bu çerçeveden bakarsak, ben 301. maddenin temeline karşıyım ve tamamen kaldırılması gerektiğine inanıyorum.

OvY.: Bahsetmiş olduğunuz kimliğin, devletin inşasıyla bir bağı var mıdır?

H.D.: Türklük kimliği devletin bizzat kendisidir. Başka ulus-devletler teklik kavramından birlik kavramına geçiş yapıp ortaklaşmayı amaç edinirken bu durum bizde *aynılaştırma* olarak alınmıştır. Farklılıklara karşı hissedilen korkunun haklı görülebileceği de düşünülebilir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu dönemine bakıldığında İmparatorluğun toprak kaybı hep Bulgarlar, Yunanlılar gibi farklı unsurların ayrışmasıyla gerçekleşmiştir. Bu açıdan devletin farklılığa tahammülü bulunmamaktadır. Aksine farklılığa verilen tahammülün ayrışmaya yol açabileceği yönünde bir endişe mevcuttur. Bu durum kimilerince haklı

görülebilmek; ancak, elimizde zaten başarısızlığa uğramış bir Kürt Sorunu varken, Türkiye'nin sorunlarını çözmek için doğru bir anlayış değildir.

Ben bir yurttaş olarak şunu söyleyebilirim ki benim iki tane silahım var: Bunlardan biri oy hakkım. Dört yılda bir bu hakkımı kullanabilirim. Bu dört yıl içinde kullanabileceğim tek silahımsa eleştiri yapabilmemdir. Ben bu eleştirinin dozunun gerekirse aşağılamaya kadar gidebileceğini düşünenlerdenim. Çünkü o kurumların zaten bir parçasıyım. Benim bir başka devletin kurumlarını eleştirmem, aşağılamam her şeyden önce ayıptır. Ahlaken doğru olmaz. Ancak bizzat bir parçası olduğum kurumlarımı, yurttaşlığımı aşağılama hakkına sahip olmalıyım. Bu bir özeleştirmedir. Ben özeleştirmeyi yaparken gerekirse kendimi aşağılayabilmeliyim. Bu tip eleştirilerin hukuki yollara taşınması ceza yasalarıyla değil ahlak yasalarıyla ilgilidir. Eleştirirken üslubun ve dilin bozulması durumunda toplum gerekeni yapar. Gerekirse ayıplar, kınar. Eleştirinin cezası bu ayıplama ve kınama ile sınırlı kalmalıdır. Yurttaşlıktan bahsettik. 301. maddede geçen "Türklük" kavramı yurttaşlık değildir. Etnik anlamda kullanılan bir kavramdır.

OvY.: Zaten maddenin 3. bendinde Türklüğün aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi halinde verilecek cezanın üçte bir oranında arttırılacağından bahsedilmektedir. Bu hukuki düzenlemenin amacından bahsetmek gerekirse neler söylemek istersiniz? Bir de tahammülden ve 301. maddenin kaldırılmasından söz ettiniz. Söz konusu tahammülün sınırları nelerdir? Nasıl genişletilebilir?

H.D.: Ben aşağılamanın bir noktada hukuki düzenlemelerde yer alması ve yapılabilecek bazı saldırılarda hukuki düzenlemelerin etkin rol oynamasından yanayım. Bu zaten 216. maddede sağlanmaktadır. Her türlü kimliği aşağılamak suç niteliğindedir.

OvY.: 301. madde ve benzer nitelikler taşıyan hukuki düzenlemeler toplumdaki samimiyeti ve şeffaflığı korumaya yönelik maddeler midir?

H.D.: Bu noktada tam olarak temel milli yararlar devreye girmekte. Konuya bu açıdan bakmak gerekmektedir. Ancak neyin temel milli yarar, neyin zarar olduğunu saptamak oldukça güç ve görecelidir. Bugün milli yarar olarak görülen Türk askerinin Kıbrıs'ta bulunması yarın farklı bir şekilde tanımlanabilir. Dikkat edilmesi gereken en önemli husus Türklük kimliğinin korunmasının Ceza Kanunu'nda yer alan hükümlerle yapılmamasıdır. Kimliği Ceza Kanunu'nda yer alan maddelerle koruyorsanız dayatmayla koruyorsunuz demektir. Kimlik, gönülle korunur, korkuyla değil. Bir yurttaş kimliğe gönülden bağlanır, bağlılığın zorla yaratılması söz konusu olamaz.

Ayrıca 301. maddede bahsedilen Türklük etnik bir kavramsa, onu aşağılamak bir suç olmalıdır. Çünkü bir etnik kökeni aşağılamak ırkçılığa girer. Bu noktada itirazım, neden sadece Türklük'ten söz ediliyor? Niçin sadece Türklük korunup diğer unsurlar göz ardı ediliyor? Burada daha kucaklayıcı olunması gerekir. Eğer Türklük kavramını yurttaşlığa indirirsek bu tamamen yanlış olur. Yurttaşlık kavramı, az önce de belirttiğim gibi ceza yasalarıyla belirlenemez. Dahası, bir yurttaşın kendi yurttaşlığını eleştirebilme hakkı vardır. Çünkü parçası olduğu bir yurttaşlıktan bahsediyoruz. Fakat tutup da Alman yurttaşlığını eleştirmesi hem ahlaken ayıptır hem de ırkçılıktır. Aşağılama ve hakarete ilişkin hukuki düzenlemelerde bulunması gereken en önemli hususlardan biri sanığın verdiği beyandır. Diyelim ki bir kurum bir yurttaş hakaret sebebiyle dava etti. Sanık suçu kabul etmemesi halinde sanığın beyanı dikkate alınmalıdır.

Dünya demokrasilerinde ahlak yasalarının, ortak yaşamın bir parçası olduğu çıkarımı yapılamamaktadır. Hukukta ceza normu varken ahlak normu da bulunmalıdır. Bu benim kişisel önerimdir ve kanaatimce bazı suçlar ahlak yasalarına göre yargılanmalıdır. Neyin ahlaki olup olmadığının ayırımını ancak toplumun kendisi yapabilir. Ahlak alanı, ceza ve asliye gibi teknik bir hukuk alanı olmaktan çok toplumsal kanaatle oluşan bir alandır. Teknik ve hatta matematiğin geçerli olmasından ziyade kanaatin geçerli olması ve o kanaatin de aslında daha toplumsal bir ahlak algılamasından oluşması gerekmektedir. En önemlisi de ahlak hukukunda devletin doğrudan bir müdahalesinin olmaması şartıdır. Ahlak, tamamen toplum tarafından üretilmelidir. Bu genel olarak dünya demokrasilerinin sorunudur.

OvY.: 301. maddede silahlı kuvvetlerin de korunmaya alınmasına ilişkin bir düzenleme yer alıyor. Söz konusu düzenleme sizce ne sebeple yapılmış olabilir?

H.D.: Bu madde ve benzeri maddeler devletin bizatihi kendisini vatandaşından, kendi bireyinden koruma çabası üzerine hazırlanmış maddelerdir. Fakat Sayın Büyükanıt geçtiğimiz günlerde çok güzel bir davranış örneği sergiledi. Bir şehit cenazesinde şehit annesi çok ağır ithamlar içeren bir feryatta bulundu. Sayın Büyükanıt "O annenin başımızın üzerinde yeri vardır" dedi. İşte bahsettiğim ahlaki yaklaşım tam da bu. Orduya hakaret nedeniyle 301. madde kapsamında yargılanmak yerine ahlaki bir yaklaşım gösterilerek o eleştirinin başımızın üzerinde yeri vardır denildi. Aksi halde halkın vicdanı zan altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya olurdu. Devletin her canı yanandan kendini ceza mahkemesi yoluyla koruması mantıklı olabilir mi? Aynı şekilde meclis kürsüsünden yurttaş olan insanlara, azınlıklara yönelik çok ağır aşağılamalarda bulunuldu. Şimdi, bir milletvekili, kürsüden aşağılamada bulunabilirken benim yapabileceğim bir eleştirinin 301. madde kapsamında değerlendirilmesi

mantıklı değil. Benim de yöneten üzerinde eleştirme hakkım olmalı. Elbette ki yöneten biri yönetime talipse, iyi bir yönetici olmadıysa takdirde aşağılanmaya hazır olmalıdır. Bir başka örnek vermek gerekirse benim mahkememde bir yurttaşın kalkıp da “senin varlığını beni tahrik ediyor” demesi ırkçılıktır. Ancak bu aşağılanmanın adresi 301. madde değil 216. maddedir.

OvY.: Geçtiğimiz dönemde katıldığınız bir televizyon programında, sizin düşüncelerinizle uyuşmayan “Türkler değil asıl Ermeniler mezalim yaptı” şeklindeki ifadelere oldukça hoşgörülü ve tahammüllü yaklaşmıştınız. Aslında tartıştığımız konuların temelinde de bu tahammül gediği yok mudur?

H.D.: Ben onların anlattığı, bana göre doğru olmayan tarihi yıllardır dinliyorum bu ülkede. Fakat kimsede bir kusur bulmuyorum. Aksine haklı görüyorum. Ben, Türkler gerçeği biliyor da inkâr ediyor diyemem. Türkler ne biliyorsa onu savunuyorlar. Ancak ben tek bir şey söylemek istiyorum. Diyorum ki, Türkiye’de size öğretilmiş olan tarih doğru bir tarih değil. Lütfen bunun doğrusunu öğrenmek için çaba gösterin. Ülkemizde öncelikle özgür konuşabilme, araştırabilme, bilgiye ulaşabilme hakkımız olmalı. Tüm alternatif bilgiler eşliğinde tartışılıp bir sonuca varılabilmeli. Aynı şekilde ben “özür dile” baskısının da yanlış olduğunu düşünüyorum. “Kabul et” baskısının da “inkâr et” baskısının da yanlış olduğunu düşünüyorum. Ne inkâr ne ikrar, idrak söz konusu... Bunun için de bilginin özgürlüğüne ihtiyacımız var.

OvY.: Siz de 301. madde kapsamında yargılanmıştınız. Yargılanma nedeniniz ve yargı süreci hakkında bizi bilgilendirebilir misiniz?

H.D.: Benimle ilgili açılan davada 6 ay hüküm giydim. Sonrasında Yargıtay bu kararı bozdu. Ocak (2007) ayında dava tekrar devam edecek. Ben Ermeni kimliğinde yer alan Türk’e yönelik nefretin Ermeni kimliğini zedelediğini söyledim. 6 aylık mahkûmiyet kararı netleşirse bu ülkeyi terk ederim demiştim. Bu benim açımdan çok samimi ve duygusal bir ifade. Tamamen kendi yazdığımı olan inancımın otürü duyduğum bir samimiyet. Ben bu samimiyetten eminim. Mahkûmiyet kararı çıkarsa gerçekten giderim! Çünkü ben onurlu bir insanım. Ben senin kimliğini aşağılıyorsam ve halen seninle beraber yaşıyorsam bu ahlak dışıdır! Verdiğim bu karar tam anlamıyla bir yurttaşlık dersidir. Ben sizden biriyim. Ama siz beni sizden biri olarak görmüyorsanız o zaman benim burada yerim yok diyorum.

OvY.: Konuyu biraz farklı bir alana taşımak gerekirse, “ne inkâr ne ikrar, önemli olan idrak” sözü dahilinde Fransa’nın Ermeni Soykırımını hususundaki yasa tasarısı çabalarını ve Hollanda’da parlamentoda yer almak isteyen Türk asıllı

parlamentar adaylarının önce Ermeni Soykırımı'nı kabul etmelerinin şart koşulması nasıl değerlendirilebilir? Burada bir çifte standarttan söz edebilir miyiz?

H.D.: Bunları “kabul et” baskısı olarak görüyorum. Bu tür zorlamalara birçok nedenden karşıyım. Tarihte yaşanmış en büyük trajedi Ermenilerin yaşadığı trajedidir. Ama Ermenilerin bu trajedilerinin uluslararası alanda siyasi bir kart olarak kullanılmasına bir Ermeni olarak karşıyım. Fransa ve Hollanda’da yaşanan olaylara tekrar dönersek ben ifade özgürlüğünün bu şekilde engellenmesine ilke olarak karşıyım. Elbette ki soykırım yoktur diyen bir kişinin ifade özgürlüğü engellenemez. Ayrıca yarar-zarar açısından yaklaşmak gerekirse –ki böyle bir yaklaşımı sevdiğimi söyleyemem- düz mantıkla baktığımda, Dünya ve Ermeniler, Türklerin değişmesini istiyorlarsa değişimin tek yolu vardır: Konuşmak! İnsanın kafasının içerisindeki düşüncelerin boşalacağı tek yer ağızdır. Ancak ağızımızdan boşalır düşünceler. Kafamızın içindekiler boşalmadıkça yeni düşüncelerle dolamayız. Batılılar Türkiye’nin değişmesini istiyorlarsa konuşmasına da izin vermeliler.

OvY.: Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mıdır?

H.D.: Tekrar söylüyorum: Devlet kendisini bireye karşı korumaktan vazgeçmedikçe bu tür refleks maddeler kapıdan kovsanız bacadan girer. Unutmamak gerekir ki devleti bir yabancından koruyabiliriz ama kendi yurttaşımızdan asla. Son olarak düşünce ve ifade özgürlüğünü ayırarak bitirmek istiyorum. Bence Türkiye’de asıl problem düşünce özgürlüğü. Kafamızın içinde özgürce düşünme kapasitemiz iğdiş ediliyor. Düşünce doğurganlığımız bize verilen tek tip düşünme alışkanlığıyla iğdiş ediliyor. Kafalarımız bu tek tiplerle öyle doluyor ki sonunda ancak belirli bir kısmı düşünüp o kadarını ifade ediyoruz. Devletin de bizden istediği tam olarak bu zaten. Kendi yarattığı “tip”in kendi istediği şekilde ifade etmesi... Bizim gibi aradan sıyrılan, o eğitim sistemiyle tam olarak dolmayanlar çıkınca bizler için de 301 ve türevleri getiriliyor. Özetle, Türkiye’de asıl olmayan şey düşünce özgürlüğüdür. Aslında ifade özgürlüğü var, ancak, “parayı veren düdüğü çalar” misali biraz zahmetli oluyor. İşte bizler bu zahmeti, bu bedeli mahkemelerde ödüyoruz. Böylece iki tip insan oluşturulmuş oluyor. Ya düşünmeyen ya da onlarla beraber düşünen...

OvY.: Sayın Hrant Dink, zaman ayırıp bizleri yanıtsız bırakmadığınız için çok teşekkürler.

H.D.: Ben teşekkür ederim.

Sonnot

1 Bu söyleşi, A.Ü. S.B.F. Uluslararası İlişkiler öğrencileri tarafından hazırlanan Olaylar ve Yorumlar Dergisi adına Metin İnanç Ünaltekin tarafından 29.11.2006 tarihinde Hrant Dink'le gerçekleştirilen ve derginin 46. Sayısında (Güz, 2006) yayımlanan söyleşinin yeniden basılmış halidir. Söyleşiyi kullanmamıza izin veren sevgili öğrencilerimize teşekkür ediyoruz.